

Een halve eeuw 'Maatschappij voor Natuurlijke Historie' te Gent

Heidi Albrecht

In het vorige artikel (zie blz. 149) hebben we het fenomeen van de dierentuinen behandeld en hebben we in het bijzonder de dierentuin van Gent bekeken aan de hand van de dierencollectie en waar die vandaan kwam. In dit artikel bekijken we de maatschappij van dichterbij. We gaan na wat er gebeurde achter de schermen, wie de touwtjes in handen had en wat er werd gedaan voor de bezoekers naast het bekijken van de dieren. Voor deze uiteenzetting baseren we ons hoofdzakelijk op de gegevens uit het archief van de maatschappij en moeten we rekening houden met de onvolledigheden in dit archiefmateriaal.

Ontstaan van de maatschappij en het beheer

De leden van het stichtingscomité waren verantwoordelijk voor de verwezenlijking van een dierentuin en dus ook voor de 'Maatschappij voor Natuurlijke Historie', de vereniging die zich bezighield met de uitbreiding van de kennis van de zoölogie en het bekendmaken van diersoorten aan het grote publiek. Deze groep mensen had een groot deel van hun vrije tijd opgeofferd om de maatschappij uit te breiden en om haar de allures te geven van een volwaardige dierentuin en een waardevolle vereniging. Verschillende leden van deze eerste bestuursraad, bleven de maatschappij dienen tot ze overleden of door ziekte werden getroffen. Mr. L. Tydgadt bleef de functie van secretaris uitoefenen tot april 1873. ⁽¹⁾ Daarna bleef hij lid van de bestuursraad, maar had geen bijzondere functie meer.

Bij de aanvang van de dierentuin bevonden de gronden zich tussen de Opper-Schelde en het Zuidstation. Na besprekingen tussen de organisatiecommissie met de 'Société Civile', de verkopers van die weilanden met als vertegenwoordiger Mr. Benard, en het stichtingscomité van de maatschappij, kwam men op 21 februari 1851 overeen om een vierkantig perceel van 3ha en 30 are te kopen. ⁽²⁾ De maatschappij had de grond, dus konden de werken van start gaan. Omdat de grond tamelijk vochtig was en zo iets tot problemen kon leiden, werd het terrein opgehoogd voor men kon beginnen met het oprichten van de gebouwen. ⁽³⁾ De plannen van de gebouwen die men wenste te bouwen werden door de architecten Pauli en Bauwens getekend.

(1) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ6(4), bestuursraadverslagen 28/02/1873 - 24/04/1873.

(2) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ7(5), bestuursraadverslag 21/02/1851.

(3) Gazette van Gent, 23 april 1851.

De bouw startte met de oprichting van het hoofdgebouw, gevolgd door de aanleg van een wintertuin en wachthuisjes aan de ingang. (4) Er werden eveneens voorlopige kooien gebouwd voor de dieren die werden aangekocht en waarvoor men nog geen onderdak had voorzien.

Eens de tweede helft van het jaar 1851 en de winter naderden, werd er door de bestuursraad meer aandacht besteed aan de bouw van stallen en gesloten kooien om de dieren in onder te brengen, zoals winterkooien voor de fazanten, verblijfplaatsen voor apen, struisvogels, roofvogels en kangoeroes. (5) In 1852 werden de prijsaanvragen van de gebouwen aangekondigd in de belangrijkste kranten van Gent, zodat de geïnteresseerden deze konden inzien in het lokaal van de maatschappij. Deze prijsaanvragen bevatten plannen en bestekken van gebouwen en onderdelen van gebouwen, zoals het ijzerwerk, de dakbedekking, het houtwerk en andere, maar ook betreffende aankopen van meubilair bestemd voor de inrichting van het hoofdgebouw. (6)

Met de nieuwe terreinen, die in 1853 werden gekocht, had het geheel een omvang van ruim 4ha 98a 83ca en kon men toch al spreken van een volwaardige tuin. (7) In 1860 besloeg de 'Maatschappij voor Natuurlijke Historie te Gent' een oppervlakte van 5ha 42a 37ca, die nadien niet meer zou overschreden worden. (8) Als we de vergelijking maken met andere dierentuinen die hun oorsprong vonden in de 19de eeuw, zoals Antwerpen (10ha), Amsterdam (10ha), Keulen (nu 20ha, vroeger 9ha), Parijs (15ha), Frankfurt (11ha), kunnen we stellen dat de tuin van de Gentse maatschappij de helft bedroeg van de huidige tuin van Antwerpen, dus niet echt groot te noemen was. (9) Bij vergelijking van de plattegronden van de maatschappij van Antwerpen en de maatschappij van Gent vinden we wel gelijkenissen qua inrichting van de tuin. In de jaren 1862-1863-1864 zou de tuin lichtjes verkleinen, door de verkoop van kleine stukjes grond aan particulieren. De tuin zou tot de ontbinding van de maatschappij 5ha 38a bedragen.

Reeds in de beginjaren van het bestaan van de tuin was er bewondering voor de manier waarop deze werd ingericht: in kranten werd de inrichting van de tuin zeer uitvoerig beschreven, met aandacht voor het grote gebouw dat dienst deed als café-restaurant en zalen die ter beschikking stonden van de beheerders. (10) Ook de kronkelende beekjes en vijvers trokken de aandacht: 'Bij den ommekeer van een dier kanalen, worden de wateren verdeeld door het statig gevaerte van eene rots, die men daer uit de natuer zou opgekomen denken, zoo woest en zoo bemost als zij is. Een rijzig kiosk beheert de rots, en is zelf bekroond met een Nurembergsche speelding, een fraai windmo-

(4) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ7(5), bestuursraadverslagen 06/05/1851 - 19/05/1851 - 26/05/1851.

(5) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ7(5), bestuursraadverslagen 04/10/1851 - 08/12/1851.

(6) Gazette van Gent, 14 jan. 1852.

(7) Kadaster, Gent 4de sectie D, staat 223, 1853, nrs. 1298-1299-1300.

(8) Kadaster, Gent 4de sectie D, staat 223, 1860, perceel 2718c.

(9) Baetens Roland; De roep van het paradijs, 150 jaar Antwerpse zoo, Tielt, Lannoo, 1993.

(10) Gentschen Mercurius, 27 juni 1852.

lentje bestemd ter uitdeeling van het water in de kooijen'. Over de berenkuil is bekend dat er een boom middenin werd geplaatst zodat het publiek de beren kon bekijken tijdens het spelen en klimmen. ⁽¹¹⁾

Het totstandkomen van de maatschappij was te danken aan het stichtingscomité, dat zich verder ook inzette voor de organisatie van het dagelijkse bestuur. Het kapitaal nodig om de maatschappij te laten fungeren werd vergaard door inschrijvingen. Zo konden personen zich inschrijven voor aandelen van elk 100 fr. Het streefkapitaal bedroeg 300.000 fr., d.w.z. dat het stichtingscomité ongeveer 3000 inschrijvers verwachtte. In 1851 had men reeds 1400 inschrijvingen bereikt. Op deze ingeschreven aandelen werd ieder jaar een intrest betaald en elk jaar werden er door loting een aantal aandelen geamortiseerd. Het aantal inschrijvingen in 1852 bedroeg 3200. ⁽¹²⁾

De aanvraag voor het statuut van Naamloze Vennootschap door middel van een Koninklijk Besluit, werd niet onmiddellijk goedgekeurd door de Minister van Buitenlandse Zaken. Na informatie bleek de enige mogelijkheid tot het verkrijgen van dit statuut, een wijziging in de statuten, zodat men de maatschappij kon beschouwen als een commerciële instelling. Het statuut van Naamloze Vennootschap werd verkregen in december 1851. ⁽¹³⁾ De werking van de maatschappij rustte in hoofdzaak op de bestuursraad en de verantwoording van de genomen beslissingen werd voorgelegd op de algemene vergadering van de aandeelhouders.

De *Bestuursraad* werd samengesteld uit minimum 12 raadsleden, wier eigendom van aandelen het getal 10 moest overschrijden. Zij werden door de aanwezigen van de *Algemene Vergadering der aandeelhouders* voor een periode van 2 jaar verkozen. Het andere bestuursorgaan van de maatschappij was de *Algemene Vergadering der Aandeelhouders*. Hierbij mochten alle aandeelhouders met meer dan 10 aandelen aanwezig zijn, maar het recht om een Algemene Vergadering bij te wonen was persoonlijk en kon niet worden overgedragen aan een vertegenwoordiger van het gerechtigde raadslid. Dit had te maken met het stemrecht van elk van de gerechtigde raadsleden: elke aandeelhouder met meer dan 10 aandelen had 1 stem, onafgezien van het aantal aandelen. Het beheer van de maatschappij diende verantwoord te worden in de *Algemene Vergadering der Aandeelhouders*. De financiële situatie werd verduidelijkt en de statuten beschreven het verdelingspercentage van de winsten door de maatschappij gemaakt gedurende een werkjaar. ⁽¹⁴⁾

Bestuursraadvergaderingen

Het dagelijkse bestuur van de maatschappij was in handen van de bestuursraad: alle werkzaamheden vielen onder de leiding en de goedkeuring van de bestuursraad.

(11) Gazette van Gent, 29-30 mei 1856.

(12) Wegwijzer der stad Gent en provinciale almanach, Gent, Verhaeghe-Hulin, 1853.

(13) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 117(5), brief : 24/12/1851 van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de maatschappij m.b.t. statuut van Naamloze Vennootschap.

(14) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 119(7), Acte de Société.

Elke eerste vrijdag van de maand was er vergadering, waarbij de bestuursleden verplicht aanwezig moesten zijn. ⁽¹⁵⁾ De taken van deze bestuursraad waren omvangrijk: de raad stond in voor het aanduiden van de secretaris, de directeur, het aanstellen van commissarissen, het verlenen van erelidmaatschappen en het algemene bestuur van de maatschappij. Onder dit laatste verstaan we het behandelen van de correspondentie, het verlenen van speciale toelatingen, het sluiten van overeenkomsten en andere.

Het aanstellen van ereleden gebeurde voornamelijk in de beginjaren van het bestaan van de maatschappij. Nadien waren er geen personen meer die het erelidmaatschap in ontvangst mochten nemen. Wie in aanmerking kwam voor een erelidmaatschap waren schenkers, directeuren van andere zoölogische maatschappijen en personen die na jarenlange dienst aan de maatschappij hun ontslag gaven. Er werd in de raad een voorstel gedaan om Prins Filips, Graaf van Vlaanderen (1837-1905), het erevoorzitterschap aan te bieden. Dit voorstel wou waarschijnlijk de maatschappij meer allure geven; het wees op een zekere bekendheid als iemand van de koninklijke familie belangstelling toonde voor de zoölogische maatschappij van Gent en zich ervoor wenste te engageren. Het voorstel werd door de Graaf van Vlaanderen aanvaard. ⁽¹⁶⁾

Algemene vergaderingen van de aandeelhouders

Eenmaal per jaar werd er een vergadering van de aandeelhouders bijeengeroepen, om hen kennis te laten nemen van het beheer van de bestuursraad gedurende het afgelopen jaar. De aandeelhouders werden via de voornaamste kranten verwittigd wanneer deze vergadering zou plaatsvinden. De beslissingen die door de aandeelhouders in de vergadering werden genomen waren meer van algemene aard. Hiermee wordt bedoeld dat de aandeelhouders hun inbreng hadden betreffende zaken van algemeen belang, zoals het geven van hun goedkeuring aan het voorstel om gronden aan te kopen en het maatschappelijke kapitaal te verhogen.

De dagorde van de vergadering kende door de jaren heen geen noemenswaardige verandering. De inhoud bestond steeds uit de voorlegging van de jaarrekening, het verslag van de bestuursraad, het verslag van de commissarissen, de bestemming van de resultaten en de verkiezing van de bestuurders en commissarissen. De jaarrekening hield in dat de uitgaven en de inkomsten in detail werden besproken. Bij de inkomsten ging men van start met de bezoekers (abonnees - officieren van het garnizoen - buitenstaanders en, vanaf 1857, ook werklieden), de verkoop van de dieren en diversen. In de uitgaven behandelde men 'le premier établissement', wat overeenstemt met alles wat

(15) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 117(5), bestuursraadverslag 07/05/1852.

(16) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 117(5), bestuursraadverslagen 29/07/1851 - 18/04/1852.

Foto Huis van Alijn

betrekking had op het bouwen en repareren van gebouwen, de aankoop van dieren, het loon van de arbeiders, het onderhoud van de dieren en diversen. ⁽¹⁷⁾ Zoals gesteld behoorde de verkiezing van de bestuursraad tot één van de taken van de *Algemene Vergadering der Aandeelhouders*. Normaliter werden de raadsleden unaniem herverkozen. De Algemene Vergadering van Aandeelhouders toont aan dat de bestuursraad moest rekening houden met hun mening. Het is zo dat dit 'rekening houden met' meer uit eigenbelang was dan voor het belang van de aandeelhouders. Het bestuur zou steeds de situatie zo rooskleurig mogelijk voorstellen, om geen terugtrekkingen van aandeelhouders te riskeren.

Het reglement

Om de maatschappij van een vlotte beleidsvoering te voorzien, deed men niet enkel een beroep op de bestuursraad en de algemene vergadering der aandeelhouders, maar werd er eveneens een reglement opgesteld. Terwijl de statuten van belang zijn voor het bestaan van een maatschappij, zijn de reglementen van belang voor de goede gang van zaken van het beheer binnen een maatschappij.

Hiervoor werden twee soorten reglementen opgesteld, *een intern reglement* voor het personeel van de maatschappij, waaronder de bestuursraad, de directie, de bewaking en de portier, en *een algemeen reglement* bestemd voor de leden met verantwoording over de werking van het beheer en de verplichtingen als lid van de maatschappij.

(17) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ7(5), verslag van de Algemene Vergadering, 24/02/1874.

Rubrieken van het interne reglement waren: de leden van de maatschappij, de bestuursraad, de algemene vergadering, de directie en de maatregelen van interne orde.

De praktische organisatie van de dierentuin lag zo goed als volledig in de handen van de directeur. Hij diende zich volledig in te zetten voor de maatschappij, zonder enige nevenactiviteit en moest de beslissingen van de raad opvolgen en uitvoeren; net zoals het behandelen van journalistieke en lopende zaken. ⁽¹⁸⁾ De taken die bij de directeur berustten hadden alles te maken met de dieren en beplantingen die zich in de tuin bevonden. De dieren moesten gekocht of verkocht worden in functie van het welzijn en de nood van de maatschappij en niet uit eigenbelang. Bij de aankomst van de dieren werden ze ingeschreven in een register, daarna moest dit overgemaakt worden aan de bestuursraad.

Ondanks het feit dat de directeur de verantwoordelijkheid droeg voor alles wat in de maatschappij gebeurde, was hij volledig afhankelijk van de bestuursraad. Hij moest zijn voorstellen met betrekking tot de aankoop, verkoop en ruil van dieren voorleggen aan de bestuursraad. De briefwisseling gebeurde in samenspraak met de leden van de bestuursraad. De directeur moest ten allen tijde aanwezig zijn in de maatschappij. Bij afwezigheid van niet langer dan één dag werd zijn taak overgenomen door de portier. Wanneer de afwezigheid een langere periode besloeg, was hij verplicht de toelating te vragen aan de bestuursraad. Zo vroeg directeur Nijpels in 1892 de toelating om een maand afwezig te zijn. Zijn plaats werd gedurende deze periode ingenomen door Mr. Bracq. ⁽¹⁹⁾ De werknemers stonden onder de bevoegdheid van de directeur en waren verplicht een verslag uit te brengen aan de directeur, met betrekking tot de toestand in de tuin; dit verslag werd iedere zondag, vóór de bestuursraad, overgemaakt aan de leden van de bestuursraad. Voor elke nalatigheid van de werknemers werd de directeur verantwoordelijk gesteld.

De ordehandhaving van de maatschappij lag in de handen van de hoofdbewaker, die onder de bevoegdheid van de directeur en de commissarissen stond. Bij het verlaten van zijn post moest er een verslag geschreven worden in een daartoe bestemd register over de bijzonderheden van die dag, hetgeen werd nagelezen door één van de commissarissen. In het interne reglement werden verder ook de verplichtingen van de voornaamste personeelsleden vermeld, maar of deze verplichtingen naar behoren werden uitgevoerd, is een groot vraagteken. Toch duidt het erop dat er bepaalde regels zijn die niet werden uitgevoerd zoals het hoorde. Hiertegenover stond het *algemene reglement*, waarin de rechten en plichten van de leden en bezoekers centraal stonden. ⁽²⁰⁾

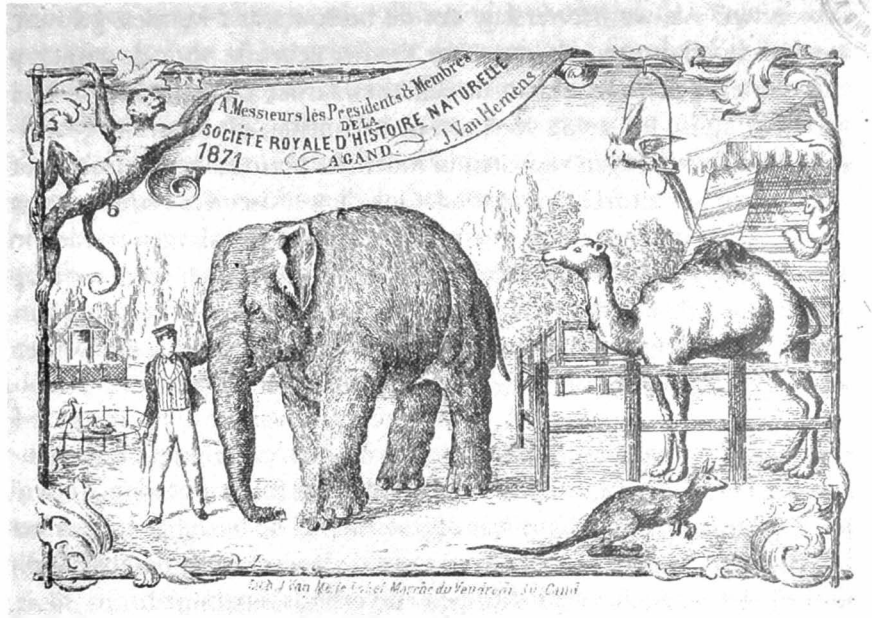
(18) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ7(5), bestuursraadverslagen 14/03/1852 - 31/03/1851.

(19) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ7(5), bestuursraadverslag, 21/12/1851, intern reglement.

(20) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ6(4), reglement van de maatschappij voor natuurlijke historie, 1851.

U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ4(2), reglement van de zoölogische tuin van Gent, 1877.

Een publiekstrekker van de maatschappij was de olifant Betsy. De olifant en de kameel werden gebruikt voor ritjes met de kinderen. (Foto Huis van Alijn)

De leden die hun toegangkaartjes op een of andere manier doorgaven aan een andere persoon, konden hiervoor een boete krijgen van 5fr., en ook de kinderen van de leden die met de gouvernante de tuin wensten te bezoeken konden dit enkel in het bijzijn van hun ouders of met een speciale toelating van de bestuursraad.

Een belangrijk onderdeel van het reglement vormden de maatregelen voor interne ordehandhaving. De leden van de maatschappij en andere bezoekers van de tuin hadden het recht hun klachten over de uitbating van de cafetaria of over de werknemers van de maatschappij te kennen te geven in een speciaal register, dat ter beschikking lag in het salon van de maatschappij. Aan personen die de dieren verontrustten of die om het even welk voorwerp, dat aan de maatschappij toebehoorde, beschadigden werd een boete van 3 fr. opgelegd. De overtreder moest eveneens instaan voor de vervanging van het voorwerp of het betalen van de waarde ervan.

In een ander artikel wordt melding gemaakt van het feit dat alle zaken, door een persoon geschonken aan de maatschappij, moesten ingeschreven worden in een register en dat er bij wijze van dankbaarheid een plakkaat zou worden geplaatst bij het voorwerp, het dier of de plant die de persoon aan de maatschappij geschonken had.

Als de bestuursraad alle maatregelen bij overtreding van één van de artikelen zou hebben toegepast, dan zouden de inkomsten uit boetes toch niet onaanzienlijk geweest zijn. Maar wat gebeurde er met die

inkomsten? Als we het verslag van de bestuursraad kunnen geloven, werden de inkomsten als een extra krediet gebruikt voor de aankoop van dieren. Een voorstel van de schatbewaarder De Smet bracht hier verandering in: hij stelde voor om de inkomsten uit boetes te gebruiken om de behoeftigen van Gent in moeilijke periodes bij te staan door middel van het uitdelen van brood. Ook de werknemers verkregen een derde van de inkomsten uit boetes. Deze verbodsbepalingen werden in 1877 uitgebreid met het verbod om bloemen te plukken en er werd op gewezen dat de ouders verantwoordelijk gesteld werden voor het kattenkwaad van hun kinderen. Naarmate er meer concerten werden georganiseerd, werden ook de verbodsbepalingen uitgebreid. ⁽²¹⁾

Het reglement vormde de hoeksteen van de maatschappij en evolueerde naar gelang de eisen die zich in de praktijk voordeden. Terwijl het reglement in het begin was afgestemd op de bezigheden van het beheer, zou het evolueren in dienst van de leden van de maatschappij met mogelijkheden, verplichtingen en verbodsbepalingen.

Wie bezocht de dierentuin?

Men maakte een verschil tussen de *effectieve leden*, leden met een minimum aantal aandelen van 10, de *bezoekende leden*, leden in het bezit van een familie- of persoonlijk abonnement en de *ereleden*. Deze laatsten verkregen het erelidmaatschap van de bestuursraad voor bewezen diensten. De manier waarop de maatschappij haar leden aanwierf, gaf een duidelijk beeld van de klasse die werd toegelaten. Het was noodzakelijk dat de personen, die werden voorgedragen door reeds aangenomen leden, over voldoende kwaliteiten en referenties beschikten om als lid te worden aanvaard door een kiezingscommissie. Hieruit zou men kunnen afleiden dat de leden vaak in dezelfde kringen vertoefden. De nieuwe leden dienden jaarlijks lidgeld te betalen en daarnaast moesten ze beschikken over een abonnement. De leden hadden de keuzemogelijkheid tussen twee soorten abonnementen: een persoonlijk abonnement of een familieabonnement, waarbij ook echtgenote en kinderen (onder de 18 jaar) werden toegelaten. De effectieve en bezoekende leden hadden het recht de tuin dagelijks te bezoeken. Jongeren die de leeftijd van 18 hadden bereikt, waren verplicht een abonnement van 5 fr. per jaar te nemen. ⁽²²⁾

Naast deze abonnees werden ook officieren van het Gentse garnizoen toegelaten. Zij genoten het voorrecht niet aanvaard te moeten worden, waardoor ze ook niet verplicht werden lidgeld te betalen. Ook deze bevoorrechte klasse was meestal afkomstig uit een gegoede familie.

De aandeelhouders (leden met meer dan vijf aandelen) hadden het recht om buitenstaanders uit te nodigen voor een bezoek aan de tuin.

(21) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 114(2), reglement van de zoologische tuin van Gent, 1877.

(22) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 116(4), reglement van de maatschappij voor natuurlijke historie, 1851.

Tegen een vergoeding werd ook aan niet-abonnees de mogelijkheid geboden de tuin te bezoeken; de aanwezigheid van het Zuidstation speelde hierbij een grote rol. Een Brits reiziger die de dierentuinen in Europa bezocht, stelde dat 'personen op doorreis, als ze wat tijd hadden, de tuin eens moesten bezoeken met het voordeel dat de tuin gelegen was in de nabijheid van het station'.⁽²³⁾

Al vlug werden er bepaalde privileges verleend aan de liefdadigheidsinstellingen van de stad Gent en aan educatieve instellingen. Wanneer de directeur van een internaat een familieabonnement kocht, konden de leerlingen van de instelling mits een jaarlijkse vergoeding de tuin bezoeken. In sommige gevallen werden de kinderen van de educatieve instellingen op bepaalde uren en dagen toegelaten. Zo konden de arme kinderen van de St.-Vincentius à Paulo-school op de maandag en de dinsdag van de kermis tussen de middag het park bezoeken. Ook de kinderen van de kantschool en de weesjes, die onder toezicht stonden van de grijze zusters, bezochten op die manier het park.⁽²⁴⁾

Het belangrijkste feit met betrekking tot de klasse van de bezoekers van de maatschappij, gebeurde in 1857, naar aanleiding van het voorbeeld van de dierentuin van Amsterdam in 1856. Om de werklieden en het dienstpersoneel in de maatschappij toe te laten in de maand september, zou de Gentse maatschappij dat voorbeeld volgen. De beslissing hiervan werd als volgt geformuleerd: '*L'année dernière à Amsterdam, le jardin zoologique a été ouvert, pendant tout le mois de septembre, aux ouvriers et domestiques, moyennant une entrée de 25 cents. ... Nous avons décidé que le jardin zoologique serait ouvert aux ouvriers et domestiques tous les dimanches et jours de fête, de 8 à 12 heures du matin, moyennant une entrée de vingt centimes par personne.*'⁽²⁵⁾ De arbeidersbevolking van Amsterdam had deze gelegenheid met beide handen aangegrepen en het resultaat was dat er 22.771 arbeiders de tuin hadden bewonderd. Dit resultaat wekte de aandacht van de bestuursraad. Ook Gent was immers een arbeidersstad (veel inwoners waren arbeiders). De bestuursraad van de Gentse maatschappij verwachtte dan ook een grote opkomst van de arbeiders tijdens de voormiddagen van de zon- en feestdagen, het hele jaar door. En de beslissing van de bestuursraad had resultaat: nadat de maatschappij haar deuren acht zondagen had opengezet voor de arbeiders, hadden reeds 9.435 stadsgenoten de tuin bezocht.⁽²⁶⁾ De toegangsmogelijkheden werden nog verder uitgebreid met de toelating van de plattelandsbewoners, soldaten en staatsambtenaren van de spoorwegen, post, telefoon en telegrafie en de ministeries.⁽²⁷⁾

De klasse van bezoekers en de toegangsprijzen zijn nauw met elkaar verbonden. De leden van de maatschappij hadden, zoals hierboven ver-

(23) Peel C.V.A.; The Zoological garden of London, Londen, F.E. Robinson & co, 1903.

Keeling C.H.; Where the elephant walked, Cam Publications, 1991.

(24) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 1J7(5), bestuursraadverslagen, 09/07/1853 - 09/11/1855.

(25) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 1J6(4), verslag van de algemene vergadering, 15/02/1857.

(26) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 1J6(4), bestuursraadverslag, 01/05/1857.

(27) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 1J4(2), reglement van de maatschappij voor natuurlijke historie, 1883.

meld, de mogelijkheid om te kiezen tussen twee soorten abonnementen, een persoonlijk of een familiaal. Een persoonlijk abonnement kostte vijftien frank en een familiaal abonnement 25 frank. Studenten en officieren van het garnizoen betaalden enkel een abonnement van zes frank en geen lidgeld, want zij moesten niet aanvaard worden door de bestuursraad. De toeristen, die niet door aandeelhouders waren voorgesteld, moesten een toegangsprijs van een frank betalen. Met de beslissing van de bestuursraad om vanaf 1857 ook werklieden toe te laten, werd de tuin toegankelijk voor een ruimer publiek. De werklieden betaalden een toegangsprijs van 25 centiemen per persoon en dit werd een jaar later verminderd op 20 centiemen per persoon. Naast de werklieden werden ook soldaten, huispersoneel en plattelandsbewoners toegelaten tegen dit tarief.

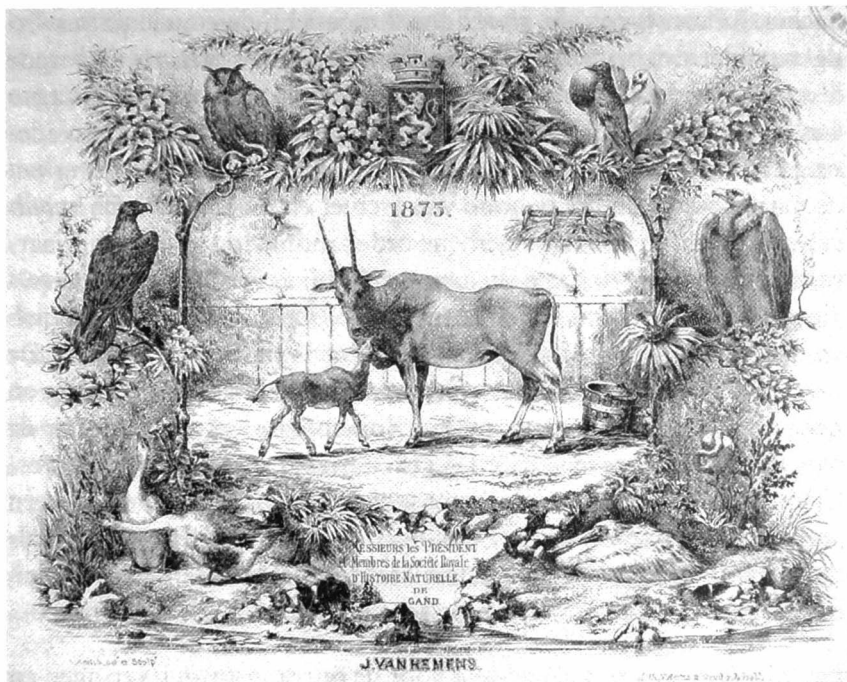
De toegangsprijzen voor het bezoek van de tuin vertellen ons niets concreets. Daarvoor moet een vergelijking gemaakt worden met de lonen van de arbeiders vanaf de tweede helft van de 19de eeuw. Het loon voor één dag werken in 1850 was anderhalve frank en in 1900 ongeveer twee en een halve frank; dit wil zeggen dat wanneer een arbeider een bezoek wenste te brengen aan de dierentuin, hij ongeveer 14% van zijn dagloon hieraan moest spenderen. ⁽²⁸⁾ Dit deel was enkel bestemd voor één persoon. Als een arbeidersgezin (met 3 kinderen) er een dagje uit van wenste te maken, dan moest het 75% van een dagloon neertellen. We kunnen ons afvragen of het budget van een arbeidersgezin toereikend was om aan deze ontspanningsvorm deel te nemen. Volgens Chris Vandenbroecke werd tot het begin van de 20ste eeuw 75% van het budget van een arbeidersgezin uitgegeven aan levensmiddelen, 23% aan kledij-huishuur-energievoorziening en één à twee procent aan gezondheidszorg en hygiëne. Hierdoor werd de mogelijkheid tot 'gecommercialiseerde' ontspanning, zoals een bezoek aan de dierentuin, teniet gedaan. ⁽²⁹⁾ We kunnen hieruit afleiden dat de fabrieksarbeiders niet in aanmerking kwamen om een bezoek te brengen aan de tuin. Wie wordt dan bedoeld met 'les ouvriers'? Wellicht zijn zij te vinden onder de bedienden van de burgerij, boeren, kleine zelfstandigen en staatsambtenaren. Een juiste verwijzing naar de arbeidersklasse die de tuin kon bezoeken was moeilijk te vinden, zodat we ons moeten beperken tot veronderstellingen.

De tuin, galerijen en salons van de maatschappij werden ter beschikking gesteld van de leden in de wintermaanden van negen uur tot het vallen van de nacht (dit varieert van 17u. tot 19u.). In de zomermaanden van acht uur tot valavond, variërend van 20u. tot 22u. De leden konden de tuin dagelijks bezoeken, maar meestal werden er niet veel leden opgemerkt op zondagvoormiddag. Dan werd de tuin van 8u. tot 12u. opengesteld voor de werklieden, boeren en soldaten,

(28) De Weerd D.; Het sociale leven in België, arbeiders en arbeidsleven 1844-1914, A.G.N., deel 12, Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, 1981.

(29) Vandenbroecke Chris; Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk, Leuven, Kritak, 1984.

De maatschappij legde zich in het bijzonder toe op een collectie van vogels en exotische herkauwers. (Foto Huis van Alijn)

evenals tijdens de voormiddagen van de feestdagen. De leerlingen van de kantschool mochten de tuin tijdens de voormiddagen van 17 en 24 juli bezoeken.

Het dierentuinpersoneel en de lonen

Het personeel werkzaam in de zoölogische maatschappij van Gent bleef gedurende de bestaansperiode vrij beperkt. Maximaal waren er negentien werknemers in dienst, wat niet veel is, als we zien dat de zoölogische maatschappij van Antwerpen in dezelfde periode (1900) 90 werknemers in dienst had. ⁽³⁰⁾ De werknemers werden onderscheiden door de taken die hen werden opgelegd. Zo was er het *administratieve personeel*, waarvan ook de directeur en de secretaris deel uitmaakten en het *parkpersoneel*, waaronder de bewakers, tuiniers en manusjes-van-alles. De reden waarom de directeur en secretaris als enige leden van de bestuursraad bij het personeel gerekend werden, was omdat ze een loon kregen voor de diensten die zij aan de maatschappij bewezen. De hoofdbewaker, conciërge, magazijnier en meesterknecht hadden meer verantwoordelijkheid dan de andere werknemers.

De taken van dit administratieve personeel werden beschreven in het interne reglement van 1851. De taak van de *directeur* bestond erin de dierencollectie op peil te houden, verkoop en aankoop van dieren te regelen, het onderhouden van dieren, planten en materiaal behorende tot de instelling, een verplichte aanwezigheid, zowel overdag als 's

(30) Baetens Roland; De roep van het paradijs, 150 jaar Antwerpse zoo, Tiel, Lannoo, 1993.

nachts. Bij een eventuele afwezigheid moest hij de conciërge verwtigten, zodat deze zijn taken kon overnemen. De *secretaris* verzorgde de correspondentie van de maatschappij, stond in voor de verslagen van de vergaderingen, zowel van de bestuursraad als van de vergadering der aandeelhouders en verzorgde de dagelijkse boekhouding van de maatschappij en het behoud van archief en bibliotheek. De *hoofdbewaker* stond in voor de algemene ordehandhaving in de tuin, waarvoor hij de gehele dag van dienst was, en hij superviseerde de navolging van het algemene reglement, in het bijzonder van art. 33, betreffende vernieling of verstoring van eigendom van de maatschappij. De *conciërge/portier* werd belast met het controleren van de ingang en het ontvangen van toegangsgelden. Buitenstaanders werden door de conciërge ingeschreven in een register met vermelding van de vertegenwoordiger en de vertegenwoordigde en er werd eveneens een register bijgehouden met de betalingen gedaan door niet-voorgestelde buitenstaanders. Deze registers met vermelde betalingen werden ingeleverd bij de directeur om de acht dagen.

Een *magazijnier* werd aangesteld voor de ontvangst van leveringen en hij was ook verantwoordelijk voor de voeding van de dieren. Hij gaf het voedsel van de dieren aan de desbetreffende dierenverzorgers, en omdat er geen misbruiken zouden plaatshebben, werden er vaste openingsuren van het magazijn ingevoerd waarop de verzorgers het voedsel konden afhalen. Deze uren hingen uit aan het magazijn en aan het kantoor van de directeur. ⁽³¹⁾

De taken van deze personeelsleden bestonden uit meer dan enkel het verzorgen van de dieren of de planten. Ze werden ook belast met de bewaking van de tuin en het uitvoeren van de nodige reparaties.

Vanaf het ontstaan van de maatschappij werd er door de bestuursleden geopteerd voor een uniform voor het personeel. Zeker de opzichters bij de concerten werden verzocht een uniforme pet te dragen en ook de opzichters die in de tuin surveilleerden werden verplicht een pet te dragen. Er was een speciaal uniform voor de portier/conciërge. Sommige werknemers verbleven in de maatschappij: de directeur en de conciërge hadden een eigen woning aan de ingang van de tuin, de magazijnier verbleef samen met de meesterknecht, na aanpassingen, in het vroegere kantoor van de directeur en er was een tuinier die boven de stal van de olifant verbleef. Naast de vaste werknemers, van wie we hier een beeld kregen, werden er ook speciale arbeidskrachten in dienst genomen voor speciale gelegenheden, zoals bij feesten en tijdens de zomermaanden voor het onderhoud van de tuin.

De lonen van het parkpersoneel evolueerden tijdens het bestaan van de maatschappij, van gemiddeld 55 fr/maand naar 85 fr/maand. Er werden eveneens premies gegeven aan de werknemers wanneer er

(31) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 118(6), bestuursraadverslag, 05/05/1876.

extra opdrachten werden uitgevoerd. De wedde van de werknemers is vergelijkbaar met de wedde van een fabrieksarbeider, maar de omstandigheden waarin de werknemers van de maatschappij werkten, kunnen wel gunstiger genoemd worden. Men werkte in de buitenlucht en de verscheidenheid van de job zorgde ervoor dat het werk niet te ééntonig was.

Het feit dat het bestuur het personeel op een betere manier behandelde dan de bazen van de fabrieken bleek na een ongeluk dat zich voordeed toen een van de bewakers werd verwond door de olifant en de maatschappij de dokterskosten en het ziekteverlof voor haar rekening nam en dit in een tijd waar nog geen sprake was van enige sociale zekerheid voor de arbeider. ⁽³²⁾ Het voorstel om een verzekering tegen werkongevallen aan te gaan kwam er niet door, omdat de verzekeringsmaatschappij alle personeelsleden wenste te verzekeren en niet enkel de bewakers die belast waren met de verzorging van de gevaarlijke dieren, zoals de bestuursraad het wenste. ⁽³³⁾

Nevenactiviteiten van de dierentuin

Naast het tentoonstellen van dieren zorgde de dierentuin nog voor andere attracties binnen de muren van het park, om het de bezoekers zo aangenaam mogelijk te maken. Zo konden de bezoekers een hele namiddag vertoeven in de tuin.

De bouw van de kiosk had tot doel concerten te houden in de maatschappij. In 1852 krijgen we een eerste vermelding in verband met het uitvoeren van muziekstukken. De nodige stappen werden ondernomen bij de militaire bevelhebbers van het garnizoen van Gent, om te onderhandelen over de mogelijkheid van een concert door het militaire muziekkorps. De bestuursraad vroeg zich af op welke dagen het muziekkorps zou spelen, waar in de tuin het concert zou plaatshebben en wanneer de zomerconcerten zouden beginnen. De beslissing over het hoe, waar en wanneer van de concerten werd in samenspraak met de 'Maatschappij van Hovingbouw en Kruidkunde' (kortweg 'Casino') geregeld en er werd rekening gehouden met de noden en verlangens van elk van de Maatschappijen. ⁽³⁴⁾ Om aan alle voorstellen tegemoet te komen, kwam men in overleg met de Maatschappij van het Casino overeen, dat er elke maand twee concerten in de dierentuin en twee concerten in het Casino zouden gegeven worden, telkens op zondag. Deze overeenkomsten hielden een jaarlijkse vergoeding van 2400 frank voor het korps in, te betalen aan het stadsbestuur voor de periode waarin het burgerlijk korps ter beschikking zou zijn. Ook de dagen van de concerten werden vastgelegd. Zo beschikte de dierentuin op de zondag en de maandag van de gemeentefeesten (Gentse Feesten) over de burgerlijke harmonie. Verder zou de stad

(32) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ7(5), bestuursraadverslagen, 16/04/1880 - 01/10/1883 - 04/02/1884.

(33) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ6(4), bestuursraadverslagen, 11/04/1899 - 24/10/1899.

(34) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ7(5), bestuursraadverslag, 24/02/1854.

zich inzetten om binnen een termijn van vijf jaar het aantal muzikanten en de verscheidenheid van instrumenten te vergroten. ⁽³⁵⁾

Meestal waren de concerten gratis voor de leden. Toch waren er uitzonderingen. Op vraag van de burgemeester van Gent werd er in de tuin een concert gegeven, waarvan de winst naar de werkloze arbeiders van Gent zou gaan. De leden die dit concert wensten bij te wonen betaalden een som van 50 centiemmen per persoon. Het concert bracht ongeveer 1000 frank op, die aan de burgemeester werden overgemaakt. Behalve de militaire en burgerlijke korpsen werden er ook muziekverenigingen aangesproken om concerten te geven in de maatschappij, hoewel de voorstellen meestal van de verenigingen zelf kwamen. Dat deze concerten voornamelijk bestemd waren voor de leden en de buitenstaanders die eveneens in de maatschappij waren toegelaten, is normaal. Lagere klassen van de bevolking werden enkel op zondagvoormiddag toegelaten en de concerten die plaatsvonden op zondag waren meestal *matinéés*. In 1874 werd er wel een voorstel gedaan om ook op zondagvoormiddag een concert te geven. Dit werd niet aanvaard en het zou nog enige jaren duren voor de lagere klassen konden genieten van de muziekstukken door een harmonie naar voren gebracht. Dit voorstel om tweemaal in de maand op zondagvoormiddag een concert te geven, werd hernomen, maar ook nu werd er eerst een petitie rondgedeeld aan de verenigingen van de stad en de buurt om de mening van de anderen te kennen betreffende de concerten voor de werklieden. ⁽³⁶⁾

De concerten van de maatschappij vormden maar een deel van de attracties door de bestuursraad georganiseerd om de leden te boeien en nieuwe leden aan te werven. Het beheer van de maatschappij trachtte van de dierentuin een vorm van ontspanning te maken, gecombineerd met culturele festiviteiten en aantrekkingspolen.

De maatschappij organiseerde ook feesten. De feesten waarmee de maatschappij uitpakte, waren sterk verbonden met de concerten door de maatschappij georganiseerd. De concerten werden met een vaste regelmaat gegeven, een- tot tweemaal in de week, terwijl de feesten maar enkele malen per jaar plaatsvonden. In de beginjaren van de maatschappij werden er enkel festiviteiten georganiseerd bij speciale gelegenheden, bv. het bezoek van de koninklijke familie aan de stad en de gemeentefeesten, beter bekend als de 'Gentse Feesten'. Reeds vanaf de start van de maatschappij merken we op dat het bestuur een beroep deed op de bereidwilligheid van het stadsbestuur om bij te dragen in de kosten voor festiviteiten ter gelegenheid van bijzondere aangelegenheden. De bijdragen van het stadsbestuur varieerden naar gelang het belang van de aangelegenheid. De maatschappij kreeg een subsidie van 1200 frank voor de gemeentefeesten en 2000 frank ter

(35) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 116(4), bestuursraadverslag, 02/05/1873.

(36) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 118(6), bestuursraadverslag, 25/04/1876.

gelegenheid van het bezoek van de koninklijke familie aan de stad Gent en de dierentuin. De twee bezoeken van een koninklijk gezelschap vereisten een voorbereiding en speciale evenementen. In 1855 werd de maatschappij vereerd met het bezoek van de Graaf van Vlaanderen, tevens erevoorzitter van de maatschappij, waarbij hij een wandeling zou maken door de tuin en een concert bijwonen. ⁽³⁷⁾ Een jaar later werd de stad Gent vereerd met het bezoek van de koning en zijn gevolg. De maatschappij werd belast met het geven van een receptie voor het koninklijke gezelschap, dat ondanks een druk programma een bezoek zou brengen aan de maatschappij. ⁽³⁸⁾

Bij de georganiseerde feesten werd het grote gebouw verlicht door gaslampjes, wat het concert een speciale dimensie gaf. De regelmaat bij de feesten was zeker te vinden in de maand juli. Dit heeft te maken met de gemeentefeesten, de *Gentse Feesten*. Die werden georganiseerd rond 10 juli, op zondag, maandag en dinsdag. De festiviteiten tijdens de *Gentse Feesten* werden gekenmerkt door het afschieten van vuurwerk. ⁽³⁹⁾ De directeur wenste echter het vuurwerk af te schaffen omdat het de dieren teveel verontrustte. De feesten hielden naast een concert en een verlichting van een gebouw of van de gehele tuin, ook nog een openluchtbal, een voorstelling van soorten ballons, lichtprojecties en andere attracties in. Voor de kinderen van de leden werden speciale kinderbals georganiseerd, waarbij er een wedstrijd werd gehouden met zelfgemaakte karretjes en spannen gedecoreerd met bloemen, evenals een loopwedstrijd.

De feesten waren voornamelijk bestemd voor de leden van de maatschappij, maar ook buitenstaanders werden toegelaten, mits een verhoogde toegangsprijs. De lagere klassen konden genieten van feesten die speciaal voor hen werden georganiseerd, namelijk het *concert populaire*. Het publiek betaalde dan een toegangsprijs van 25 centiemmen. Zo'n concert met feest werd ook georganiseerd tijdens de *Gentse Feesten*. ⁽⁴⁰⁾ Het is duidelijk dat de sociale klassen strikt gescheiden werden door afzonderlijke feesten en concerten en ook door afzonderlijke dagen te voorzien waarop men de tuin kon bezichtigen. Toch is het de moeite waard om te vermelden dat een burgerlijk gezinde vereniging, zoals de maatschappij van de dierentuin, zich inzette om iedereen mee te laten genieten van het moois dat de tuin te bieden had.

Een attractie die in bijna iedere dierentuin te vinden was, waren de ritjes op kamelen, pony's of in wagentjes. Ook in de maatschappij van Gent hadden de kinderen mogelijkheid tot wandelingen met pony's. Reeds in 1856 werd op vraag van de leden het voorstel gedaan aan de bestuursraad om net zoals in Brussel kinderritjes te organiseren.

(37) Gazette van Gent, 7-8 mei 1855, 28-29 mei 1855.

(38) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ7(5), bestuursraadverslagen, 21/05/1853- 27/06/1853.

(39) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ8(6), bestuursraadverslagen, 02/03/1877, 19/01/1880, 19/11/1891 en 02/04/1901

(40) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ8(6), bestuursraadverslagen, 28/12/1880, 04/06/1886.

U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, IJ6(4), bestuursraadverslagen, 04/04/1890, 10/02/1893, 02/10/1900, 02/04/1901 en 02/04/1902.

Maar ondanks de belangstelling bleken de kosten hoger te zijn dan de inkomsten en daarom werd er in 1896 beslist om deze kinderritjes af te schaffen.

Een vreemde attractie vormde de *skatingring*. De bestuursraad kreeg in 1877 twee voorstellen om zo'n ring te bouwen in de tuin: een overdekte ring, zowel toegankelijk voor de leden als voor het brede publiek of een open ring die enkel zou toegankelijk zijn voor de leden van de maatschappij. Het tweede voorstel werd aanvaard en de skatingring werd geconstrueerd. Enkele maanden later (12 augustus) was de constructie klaar en kon de ring geopend worden. De uitbating ervan werd uitbesteed. Al van bij de opening van de ring waren er klachten over de uitbating. De openingsuren die werden geregeld en vastgelegd in een contract tussen de uitbater en de bestuursraad werden niet nageleefd, wat leidde tot een schrijven naar de uitbater over deze klachten. Uiteindelijk werd er besloten om de skatingring te sluiten.

De prijskampen en tentoonstellingen voor honden, vogels, katten, runderen en andere dieren, zoals we die nu nog steeds kennen, wekten ook de belangstelling van de leden van de zoölogische maatschappij. Er werden niet enkel exposities in de tuin gehouden, maar de directeur werd ook regelmatig uitgezonden om aan een expositie deel te nemen. Op vraag van de leden van de maatschappij besloot de bestuursraad een tentoonstelling met prijskamp voor pluimvee te organiseren. Hieronder werden verstaan: fazanten, kippen, konijnen en duiven. Dergelijke tentoonstellingen werd reeds in Londen gehouden. Deze expositie was niet bedoeld om de mooiste exemplaren van een bepaald soort dieren van de verschillende dierentuinen tentoon te stellen. Ook de bevolking werd erbij betrokken, zodat de personen die zich bezig hielden met het kweken van hun geliefkoosde dier hiermee konden pronken en eventueel een prijs in de wacht slepen.

Ondanks de gunstige ligging van de maatschappij in de buurt van het Zuidstation voor de toeristen was de bestuursraad toch van mening dat het de maatschappij ten goede zou komen, wanneer men publiciteit zou maken voor de dierentuin. De secretaris, dhr. Tijdgadt, merkte bij zijn reizen naar andere zoölogische maatschappijen op dat de instellingen affiches lieten drukken om de nieuwsgierigheid van het publiek, in het bijzonder van de buitenlanders, op te wekken, met de vermelding dat het park iedere dag ter beschikking stond van de bezoekers en de bekendmaking van de openingsuren; de affiches werden verspreid in de stations en de voornaamste hotels in de stad.

Het einde van de dierentuin

Vanaf het jaar 1896 had de maatschappij te kampen met een daling van het aantal leden. Omdat abonnementsopbrengsten de belangrijkste

ste inkomstenbron van de maatschappij vormden, was dit veront- rustend voor de werking van de instelling. De veranderingen die men hoopte te verwezenlijken in de tuin en de bouw van de concertzaal werden achterwege gelaten tot men de financiële situatie van het komende jaar had bevestigd. Maar de inkomsten van de leden en de andere bezoekers verminderden steeds meer en in 1897 had men reeds 5487 frank minder inkomsten dan in 1895. Ondanks de nodige voornemens om de kosten te drukken en zo een positief saldo te behouden of tenminste het negatief saldo zo klein mogelijk te houden, bleven de inkomsten van de leden afnemen, zodat de situatie van de maatschappij in zo'n mate verergerde dat men zich in de bestuurs- raad de vraag stelde of het geen oplossing zou zijn om enkele dieren te verkopen en het personeel te reduceren. Een reductie van het personeel was een realistische zaak, maar de verkoop van dieren zou zeker bijdragen tot een nog groter verlies van leden. Alle mogelijke middelen werden ingeschakeld om de opbrengsten op peil te houden. Zo werden er dieren verkocht waarvan men nog exemplaren had en werd er in de bestuursraad voorgesteld om de functie van secretaris- boekhouder op te schorten vanaf 1 januari 1903 en zijn taak te laten uitvoeren door de directeur. ⁽⁴¹⁾

De besprekingen met het stadsbestuur over de onteigening waren niet het enige probleem waarmee de bestuursraad werd geconfronteerd. De verdere uitbating van de maatschappij vormde een ander probleem. Hier waren eveneens twee mogelijkheden: of men zette de uitbating door tot 1 oktober 1903 zoals men in het verleden had gedaan, d.w.z. met behoud van de dierencollectie, concerten en feesten, of men zag af van een verdere uitbating, wat ten goede zou komen aan de aandeelhouders, omdat er geen grotere verliezen zouden worden gemaakt. Enkele raadsleden waren voor het idee gewonnen om de uitbating op dat moment stop te zetten, maar dan zou de doorge- voerde wijziging van het artikel van de statuten geen zin hebben. Er werd uiteindelijk geopteerd voor de uitbating tot 1 oktober 1903 met besparing op werknemers en openbare verkoop van de dieren. Enkele leden van de raad meenden dat de exploitatie van de tuin kon voort- gezet worden zonder dieren, maar een dierentuin zonder dieren zou het ledenaantal zeker naar beneden halen, wat een nog ongunstiger effect zou hebben op de inkomsten.

Met de verkoop van de dieren was de bestuursraad ook verplicht het personeel te ontslaan, maar de bewakers van de dieren werden nog in dienst gehouden om de eventuele kopers en de directeur bij te staan voor het vervoer van de dieren. Dit was zeker van belang voor de verzorging en het vervoer van de olifant, omdat deze afhankelijk was van zijn bewaker/opzichter.

(41) U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 1J6(4), verslag van de Algemene Vergadering, 09/02/1902.

U.C.B., Fonds Vliegende Bladen, 1J6(4), bestuursraadverslagen, 25/02/1902 - 12/04/1902.

In de vergadering van de aandeelhouders waren bijna alle gerechtigde personen aanwezig of werden ze vertegenwoordigd door een aanwezige. Bij de vervanging van de leden van de bestuursraad werd de vraag gesteld wat het nut was van een nieuwe bestuursraad als de maatschappij toch werd ontbonden. Het antwoord op deze vraag luidde dat de beslissing tot de ontbinding van de maatschappij ten gevolge van art. 8 van de statuten in de handen lag van de aandeelhouders en dat wanneer er personen waren die deze ontbinding wisten, ze zich moesten inschrijven op de daarvoor bestemde lijst. Het resultaat van die inschrijving, waarbij 27 aandeelhouders met samen 1092 aandelen de lijst hadden ondertekend was duidelijk: de ontbinding van de maatschappij werd gewenst.

De gronden van de maatschappij werden na lange besprekingen aan de stad verkocht met als doel deze om te vormen tot gebruik van openbaar nut, waarbij de terreinen werden verkaveld en openbaar werden verkocht. ⁽⁴²⁾ Met de beslissing van het stadsbestuur om in de Muinkmeerswijk een deel voor te behouden voor de bouw van arbeiderswoningen, rees er tegenstand van de buurtbewoners, die meenden dat het ongehoord was om in een deftige wijk als de Muinkmeersen een aantal arbeiderswoningen te vestigen. ⁽⁴³⁾ Met de klachten werd geen rekening gehouden, want de arbeiderswoningen zijn nu nog terug te vinden in de Alpacastraat, de Keviestraat en de Takkenbosstraat. Het Muinkpark tussen de Benardstraat en de Muinklaan getuigt als laatste van een halve eeuw Gentse dierentuin. Bij het zoeken naar een oorzaak voor het verval van de Gentse dierentuin kunnen we enkel speculeren. Ze kan gevonden worden in het feit dat de Gentse dierentuin zich niet rechtstreeks toelagde op wetenschappelijk onderzoek, terwijl andere gelijkaardige instellingen, zoals Antwerpen, dit wel deden. De richting waarin we onze speculaties zoeken is een verandering in de vrijetijdsbesteding van de burgerij, waarbij de kuststreek als aantrekkingspool een ware opgang kende. ⁽⁴⁴⁾ De maatschappij was niet de enige vereniging die te lijden had onder deze nieuwe vorm van ontspanning van de burgers. ⁽⁴⁵⁾

Besluit

In 1851 werd door de stichtingscommissie overgegaan tot een bestuursraad van de 'Maatschappij voor Natuurlijke Historie van Gent'. Er werden gronden aangekocht tussen de Muinkkaai en het toenmalige Zuidstation en die werden afgesloten door een houten omheining. De tuin werd door enkele architecten ingedeeld en ingericht volgens de noden van de gekochte dieren. De organisatie van de dierentuin lag in de handen van de bestuursraad, in het bijzonder van de directeur en de secretaris.

(42) S.A.G.; G2m5/15, 24 mei 1905: akte van verkoop; 14 sept. 1905: affiche met bekendmaking van de aankoop van de gronden van de voormalige tuin.

(43) S.A.G.; G2m5/14, 15 sept. 1905: brief aan de buurtbewoners van de Muinkmeersen aan het stadsbestuur.

(44) Steels M.; De Gentse dierentuin, Gendtsche Tijdinghen, jg.2, 1973, n° 9.

(45) La Flandre Libérale, 30 mei 1904.

Jaarlijks werd er verantwoording afgelegd aan de algemene vergadering van aandeelhouders; in deze vergadering werd uitleg gegeven over de financiële toestand van de maatschappij. Verder dienden zij ook de bestuursleden van de raad aan te stellen. Naast het bovengenoemde interne reglement, bestond er ook een algemeen reglement waaraan de bezoekers van de dierentuin zich dienden te houden om de rust en orde binnen de dierentuin te verzekeren. Bij het niet navolgen van het reglement werden er boetes uitgedeeld aan de overtreders.

Het feit dat de leden moesten worden voorgesteld aan een keuze-commissie om aanvaard te kunnen worden als lid van de maatschappij, bewijst haar elitaire allure, die doorheen het bestaan van de maatschappij gehandhaafd zou blijven, ondanks de poging tot democratisering. Deze democratisering hield in dat men in 1857 besloot om, in navolging van de maatschappij van Amsterdam, de werklieden in de maatschappij toe te laten op zon- en feestdagen, maar enkel tijdens de voormiddag. Tot de werklieden werden ook de middenklasse, de plattelandsbewoners, het huispersoneel en soldaten gerekend. Educatieve instellingen en andere verenigingen werden na toestemming van de bestuursraad toegelaten in de tuin, waarbij de bestuursraad de dagen en uren vaststelde. Er werden tijdstippen gekozen, waarbij het merendeel van de leden de tuin niet bezocht, met name over de middag.

De toegangsprijzen varieerden naar gelang van het abonnement of de personen die de maatschappij bezochten. De poging tot democratisering was goed bedoeld, maar het grootste deel van de Gentse arbeidersbevolking kon zich geen bezoek aan de dierentuin veroorloven. De wedden van het parkpersoneel waren vergelijkbaar met die van andere arbeiders in Gent. De werknemers met de grotere verantwoordelijkheid verdienden iets meer dan de anderen en kregen soms ook een bonus.

Concerten vormden de geliefde ontspanningsvorm van de 19de-eeuwse burgerij en omdat de dierentuin niet wenste onder te doen voor haar leden, werden er elke week concerten georganiseerd, uitgevoerd door een militair of burgerlijk muziekkorps en bij afwezigheid van beiden werd de taak overgenomen door een of andere vereniging. De concerten waren oorspronkelijk enkel voor de leden van de maatschappij, maar daarin kwam verandering toen de bestuursraad eveneens *concerts populaires* organiseerde, bestemd voor een ruimer publiek. Terwijl de ouders genoten van de opgevoerde klassieke muziek konden de kinderen zich vermaken in de skatingring of met de kinderritjes op pony's, kamelen of in wagentjes. Deze attracties voor de kinderen werden eveneens georganiseerd om te voorkomen dat ze het concert zouden verstoren.

Naast deze concerten werden er ook feesten gegeven in de tuin, waarbij het concert werd opgeluisterd met speciale verlichting, vuurwerk, vooral tijdens de gemeentefeesten (Gentse Feesten), het oplaten van gefigureerde ballons en openluchtbals. En ook bij de feesten werden de kinderen niet vergeten. Zij waren immers de toekomstige leden van de maatschappij. Er werden speciale kinderbals georganiseerd en wedstrijden waarbij de kinderen karretjes moesten versieren met bloemen.